

olyannyira áttételes, hogy áldozatnak, mégpedig fölösleges véradónak bizonyul majd minden veszteség.

Nem tudom, az olasz doni hadsereg (a magyarokkal szomszédos, a magyaroknak menekülésben példát adó) áldozatnak érezte-e magát, de hogy a mieinktől délre bevetett mindhárom román hadsereget már a háború alatt, de közvetlenül a háború után áldozatnak (mégpedig szükséges áldozatnak) tekintették a román hadtörténe-
sek, azt bizonyosan tudom. Ez a miénkhez képest háromszoros áldozat volt, mely-
ben bőven történt magyar vérnek hullása is.

A magyar hadsereg áldozatát persze (s most már nagyon jól tudjuk) ez a példa-
kép, mely már a gyorshadtest harcba vetése előtt Horthyék szeme előtt állt, s
kezdetől fogva s mindvégig az említett három teljes hadseregnyi kiméretben —
ez a példa persze nem kellett volna serkentse a magyar hadvezetést! Bár kudar-
cokra ítélt buzgóságát némileg indokolhatja.

Szokták mondani és írni, hogy a második magyar hadsereg fasiszta had-
sereg volt.

Nemeskürty elkerüli ezt a megjelölést. Helyeslem szóhasználatát. Ez a hadsereg
az ország legszegényebb rétegeiből gyűlt össze, csupa olyan emberből, akik, innenső
szóval antifasiszta-jelöltek voltak inkább. Sőt jó néhány ezer valóságos antifasiszta
is került közéjük.

De — a büntető- és munkaszolgálatos századoktól eltekintve — nem válogatták
össze őket. Sőt az egész ország-területre szétszórták, szétszótották az „áldozatot”.

A gépezet azonban, a félfudális, félkapitalista, félkeresztényi, s talán félfasiszta
válogató szervezet, szerkezet, minden körülmények között úgy dolgozott, hogy a
véradót mindig a legszegényebbekre róttá, vagyis a legvédtelenebbekre.

CSERES TIBOR

Népesedési gondjainkról

FEKETE GYULA KÖNYVÉNEK OLVASÁSA KÖZBEN

A „*Magyarország felfedezése*” sorozat minden eddig megjelent kötete könyv-
kiadásunk jelentős eseménye volt. E sorozat méltó tagja *Fekete Gyula Élünk ma-
gunknak?* című összeállítása.

A 400 oldalas könyv anyagának többségét a *Nők Lapjában* 1970-ben megindult
vita során beérkezett levelekből válogatott részletek teszik. A mintegy 2000 levélből
736 ember, család sorsát, gondolatvilágát, törekvéseit ismerjük meg az ország népe-
sedési helyzetéről, a gyermekekkel összefüggő kérdésekről. A vita megindulásától
kezdve vezetünk, társunk az olvasásban az író, a jól csoportosított levelek élé ír
néhány nagyon humánus, megértő gondolatot, mindig ügyelve arra, hogy a levelek
mondanivalója táruljon fel minél teljesebben. A levélrészletek közlése után Fekete
Gy. György tudományos igényű statisztikai feldolgozása következik, amely pontosan
igyekszik meghatározni azt a társadalmi kört, ahonnan a levelek érkeztek. A mun-
kát Fekete Gyula vitazárója fogja egységes keretbe.

Érzelmi hatást elsősorban a levelek váltanak ki. Az író igyekszik mindenféle
állásfoglalást, a legszélsőségebbeket is bemutatni, bízik a többségében felnőtten és
éretten gondolkodó társadalom tagjaiban, a döntés, az ítéletalkotás felelősségét az
olvasóra hagyja. Minden egyes levél állásfoglalásra készítet, általa a társadalom mé-

lyében kavargó indulatok, feszültségek nyernek kifejezést. Már talán az is enyhít a gondokon, hogy így ki lehetett mondani, így együtt, a maga sokrétűségében lehetett láttatni azokat a problémákat, amelyek szocializmusunkban az alapvető társadalmi igazságtalanságok megszüntetése után is fennállnak. Társadalmunk, miközben érvényt igyekezett szerezni annak az elvnek, hogy a nemzeti jövedelemből mindenki a végzett munkája alapján részesedjék, nem volt kellő tekintettel arra, hogy az utódok felnevelése milyen anyagi terheket ró a családokra. Az enyhítés eszközei eltörpültek a tényleges szükségletek mellett. Fekete Gyula szavaival élve: „Amíg az arányos tehermegosztás meg nem valósul, a feszültség is újratermelődik a társadalmi közérzetben.” A feszültség újratermelődése még a kisebbik baj, a súlyosabb az, hogy a gazdasági kényszerítő erő összekapcsolva a születéskorlátozás teljes szabadságával odavezetett, hogy népességünk pár év múlva eljut a tényleges fogyás állapotába, hiszen az elmúlt 15 évben a termékenységi időszakban levő korosztályok már kevesebb gyermeknek adtak életet, mint amennyire az azonos szinten történő fennmaradáshoz szükség lenne.

Ahhoz, hogy népünk lassú, majd egyre gyorsuló fogyása ne következék be, a népesebbi tudatban kellene gyökeres változásnak bekövetkeznie. A jövőben bizakodva, a könyv két irányban is pozitív hatást vált ki. Az *egyént* döntésre készíti: vállalja-e a közösség erkölcsi elmarasztalását, ha kedvezőbbé váló körülményei ellenére elveti magától a gyermeket. A *felelős vezetők* számára pedig megadja a cselekvéshez szükséges társadalmi igazolást. Ma már nem lehet kétséges, hogy a családok érdeke szerint a nemzeti jövedelem új elosztási rendjének megvalósítása elodázhatatlan. Különben a gyermekek, az eltartottak számától függő életszínvonalbeli különbségek továbbra is a gyermek ellen fognak hatni, s nem várható a népesebbi tudatban kedvező fordulat. Ma már a közösség erkölcsi elmarasztalása kevés. Ideológiával, propagandával ebben a kérdésben eredményt elérni alig lehet.

A levélrészletek igazolták azt, amit a felelős szakemberek közül egyesek már korábban is tudtak, de ami most társadalmi arányú felismerésre súlyosodott. Előjáróban, sok félreértés elkerülése érdekében, nem árt hangsúlyozni, hogy a Fekete Gyula könyvében feltáruló népesebbcsökkenési folyamat és annak tudati velejárói nem a szocializmus viszonyaiból következnek, gyökerei messzire, még a feudális viszonyok bomlásának idejére nyúlnak vissza. A születéskorlátozás, az egyke az országnak azokon a területein indult meg még a XIX. sz. első felében, ahol a közösségek zártak voltak (Szászok földje, Ormánság, Tolna és Somogy megye), ahol *a már meglevő életszínvonal fenntartásának vagy növelésének egyetlen útja látszott: a kevés gyermek*. Ekkor még az egyház hatalma, befolyása teljében volt, mégsem volt képes a tudatra hatni, ha a gazdasági tényezők a gyermekáldás ellen szóltak. A születéskorlátozás irányába megindult tendenciát a kapitalizmus viszonyai csak erősítették, a természetes szaporodásra gyakorolt hatása azért érvényesült csak fokozatosan és lassan, mert közben a halandósági viszonyok javultak. A megváltozott szocialista körülmények között is, még nem egy pozitív jelenség is (a gyors iparosítás, a nagymértékű társadalmi átrétegződés, a női emancipációval együttjáró munkavállalás, a fokozott városiasodás, a kulturális színvonal emelkedése, a gyorsan növekvő igények stb.) az „egyke”- és „egyse”-tudatot erősítette, az egészséges élet-ösztön érvényesülése ellen hatott. Ma már néhány megye kivételével az egész ország egykézűvé, egy nagy Ormánsággá vált, élén Budapesttel.

A szóban forgó könyvben olvasható megnyilatkozások többségéből a gyermek iránti szeretet, az ország jövője iránti aggodás árad, a körülmények azonban a család ellen szólnak. Akár a panaszoikat nézzük, akár a javaslatok sorát tekintjük, ezek zöme gazdasági természetű, az eszmei és etikai problémák ezek függvényei. Fő vonásaiban a megoldás útjai is kirajzolódnak. Maga Fekete Gyula is határozottan az arányos tehermegosztás mellett foglal állást vitázárójában, így kicsit érthetetlen, hogy a levelek kisebb hányadában megmutatózó zavaros nézetek láttán mégis a következő összegző megállapítást teszi: „Végére ahhoz a következtetéshez kell eljutnunk: a vitában dokumentált morális, szemléleti, fogalmi, eszmei zavarok erősebb

gátjai a szocialista szellemű családpolitika, népesedési politika további fejlesztésének-kibontakozásának — végső soron: a szocializmus fejlődésének-kibontakozásának — a már igen kívánatos intézkedéseknek, mint bármiféle anyagi, költségvetési feltétel.” Vitatható konzekvencia. Az jó, hogy mind a levelek közzétételével, mind értelmezésükkel a tudati zavarok eloszlatásán dolgozik, munkájának egyik alapvető értéke ez. Lehet, hogy még abban is igaza van, hogy a gyermekellenes tudat kezd önálló, immanens erővé válni, de a hibás tudatra legeredményesebben mégiscsak anyagiakkal lehetne hatni. Az anyagi, „költségvetési feltétel” nélkülözhetetlen, ha tényleg meg akarjuk oldani ezt a súlyos, az alapokat veszélyeztető gondot. A különböző álláspontok egyeztetése a vitázáróban a lényeges mondanivalóról kissé eltereli a figyelmet.

A mű, amellett, hogy izgalmas olvasmány, tudományos életünk hiányosságát is pótolni igyekszik, de ezt végső fokon nem tudja és nem is tudhatja megoldani. Mert felmerül a kérdés, hogy a majd 2000 levélíró állásfoglalása mennyiben fejezi ki a társadalom egészére jellemző gondolkodást, szaknyelven szólva: mennyiben reprezentatív a felmérés, a válogatás. A szépírói természetű, az „emberi dokumentumokkal” operáló társadalomrajzokkal szemben már a harmincas években felmerült a kétség: érvényesek-e a társadalom egészére, fölfedik-e a jelenség egész szövevényét? A marxista kritikuskok legjobbjai, például Gaál Gábor, Bálint György azonban már akkor felismerték, hogy az ilyen művekben nem a tudományos érvényesség, hanem a lényegre koncentráló, láttató, lelkiismeret-felverő érzékletesség a fontos. Az ilyen mű nem hézagtalan diagnózis, nem pontos terápia, de „hasonlat az egészről”, mely a diagnosztikus, a gyógyítás felelősei számára is eszméltető indításokat, igazolásokat adhat. Fekete Gyula könyvére annál inkább áll ez, mert a dokumentumok objektív logikája, összhatása egybehangzik a szocialista szociológián és etikán iskolázott író felismerésével.

Mit is tud a hazai demográfia tudománya egzaktan, objektíven mondani a népesedési tudatban végbemenő változásokról? Hogyan is segítette a szociológia tudománya annak megismerését, hogy a gyermek, a család milyen szerepet játszik az egyes társadalmi rétegek törekvéseiben, életében? Ahhoz, hogy a tudatban lejátszódó folyamatokat egy bizonyos kérdéskörben vizsgálni tudjuk, megfelelő vizsgálati módszerek kikísérletezése, a tapasztalatok alapján ezek tökéletesítése szükséges. Egy 10 milliós népesség népesedési tudatának reprezentatív vizsgálata nem az irodalom, nem a szociográfia, még nem is egy tudós, hanem egy megfelelő anyagi dotációval rendelkező kutatóintézet feladata volna. Például a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézete eddigi majd másfél évtizedes fennállása során egy alkalommal tett kísérletet arra, hogy a tudati tényezők tendenciájának, hatásának megismerése érdekében lépéseket tegyen. Ezt a felmérést *1966-ban* készítették. Főként a születéskorlátozás módszereit vizsgálták, ezen belül volt egy kérdés, amelyikből következtetni lehetett a „fejlődés” mértékére, irányára. „Az 1966. évi termékenységi és családtervezési vizsgálat (TCS—66”) munkálataiból 6 angol nyelvű és 4 magyar nyelvű tanulmányon kívül egy összegezés is készült: Acsádi György—Klinger András—Szabady Egon: *Családtervezés Magyarországon* (Bp. 1970.)

Ez a rendkívüli gondossággal, hozzáértéssel, az ország egész területére, az ország legkülönbözőbb társadalmi rétegeire és női korcsoportjaira arányosan kiterjedő, tehát a reprezentációs feltételeket maximálisan betartó felvétel egy hatalmas apparátus igénybevételével 8800 termékenységi időszakban levő házas nőt, az összes 15—49 éves korúak 0,5 százalékát kérdezte meg. A különböző ellenőrzések alapján 5 százalékos hibahatárral az egész országra érvényesnek tekinthető a felvétel, két kérdésben ennél jóval nagyobb volt a hibahatár; a művi abortuszok és a jövedelmek bevallása terén. A gazdasági viszonyokkal való összefüggés kérdésének alig szentelt figyelmet a vizsgálat. Az a kérdés, amelyből következtetni lehetett a népesedési tudatban bekövetkező gyermekellenes, negatív tendenciára, az volt, amikor azt tudakolták, hogy a házasságkötés előtt hány gyermeket terveztek. A házasság előtti ter-

vezésről a megkérdezetteknek csak a fele számolt be, így is igen elgondolkoztató ennek korcsoportok szerinti megoszlása.

Korcsoport	Tervező nők aránya	Tervezett gyermekszám (átlag)
15—19	68,2	1,96
20—24	58,0	1,98
25—29	53,5	2,02
30—34	45,7	2,11
35—39	45,6	2,18
40—44	39,9	2,25
45—49	39,1	2,49
Összesen	47,1	2,14

A népesség igen kismérvű növekedéséhez 2,2—2,3 szülei átlag lenne szükséges. Láthatjuk a felmérésből, hogy társadalmunk egyedeire nagy általánosságban az jellemző, hogy az elfogyást betervezték. Több franciaországi felmérésből ugyanakkor tudjuk, hogy különböző okok folytán a tervezettnél ténylegesen kevesebb gyermek születik. Ehhez még azt kell figyelembe venni, hogy ebben az országban hivatalosan nem engedélyezett a művi terhességmegszakítás. Népesedési helyzetünk súlyosságát még az is növeli, hogy a fiatalabb korosztályoknál egyre jobban csökken a gyermek iránti igény. A TCS—66 vizsgálat megállapítása szerint „... a fiatal házások családtervei oly kevés gyermeket irányoznak elő, hogy az a népesség reprodukcióját veszélyezteti.” (22. 1.)

Ez volt a helyzet 1966-ban. Közben emelték a családi pótlékot. 1967-től bevezették a gyermekgondozási segélyt. Az államháztartás költségvetésében, csak az utóbbi, évenként 1 milliárd forint kiadást jelent. Ugyanakkor hosszabb-rövidebb időre gyakorlott munkaerők estek ki a termelésből. Például a textiliparban évenként az összes dolgozók 11 százaléka, a nődolgozók 15 százaléka állandóan gyermekgondozási szabadságon van. Javult a népesedési tudat? Nem. Tovább romlott! Csak 2000 születéssel volt több az egész országban 1971-ben, mint 1967-ben, holott 1967-hez képest 60 ezerrel több volt a termékenységi időszakban levő nők száma. A szigorú abortusztilalom éveiben született viszonylag magasabb létszámú korosztályoktól a születések számának emelését várhattuk volna, ha a népesedési tudatban nem is következik be kedvező fordulat.

Nem tudjuk, hogyan gondolkodik a fiatal generáció a gyerekekről, a családról, házasságra lépve mit tart majd fontosnak. Nem tudjuk, hogy mi lesz, amikor az 1960-as évek alacsony létszámú korosztályai lépnek a termékenységi időszakba. Hogyan lehet majd kényszer nélkül elérni, hogy a 130—140 ezer főt számláló évfáradatok több gyermeknek adjanak majd életet, mint a ma élő 180—200 ezer.

Nem tudjuk, hogy jövőre, öt év múlva, vagy tíz év múlva indul-e el népeségünk fogyása. Mivel alig ismerjük társadalmunk egyedeinek szándékát, törekvését, tudatát, így a népesedési kérdésekben előre tervezni sem lehet. A Népeségtudományi Intézet minden eddigi előrebecslése sikertelen volt, a legutolsó, 1968-ban elkészült távlati előrebecslést már két alkalommal kellett módosítani.

Nem tudjuk, hogy az 1957 óta napjainkig az abortuszbizottságok előtt bejelentett, hivatalosan nyilvántartott és végrehajtott *kétmillió-nyolcszázezer* művi terhességmegszakítás milyen károsodást okozott a termékenységi időszakban levő nőkben. A koraszülések számának emelkedése, a csökkent értékű csecsemők világrahozása, a magas csecsemőhalandóság és az abortuszok közötti egyenes összefüggést három pécsi orvos a Demográfia című folyóirat legújabb számában (1972. 1. sz.) egyértelműen bebizonyította. Mi lesz ennek a távolabbi következménye?

Nem tudjuk, hogy a nagy áldozatokkal megvalósuló lakásépítési programból valóban a sokgyermekes családok részesülnek-e. A megépült összes lakásoknak és a tanácsi lakásoknak hány százalékát kapták 1971-ben és hány százalékát fogják 1972-ben azok a fiatalok kapni, akik vállalták, hogy hat éven belül két gyermeknek adnak életet? Hogyan tud a sokgyermekes család, vagy az albérletben lakó fiatal házaspár lakáshoz jutni, ha nincs örökség vagy szülői támogatás?

Sorolhatnánk még a fontosabb és kevésbé fontos kérdéseket. Ebben a helyzetben van különleges jelentősége Fekete Gyula könyvének. Amikor a tudomány lemarad a valóság megismerése mögött, amikor a tudomány nem tudja az emberi szándékokat, törekvéseket az élet konkrét összefüggéseinek eleven folyamatában feltárni, amikor a fő tendenciák konkrét emberi tartalmának felfejtésére nem futja erejéből, amikor a cselekvő felelősségre és egy nemzet felrázására van szükség, akkor az ilyen mű nem ellenlábasa, hanem elsődrendű szövetségese a jó tudománynak. Ha a tudományos feltárás és láttatás előbbre járna, akkor is nélkülözhetetlen lenne az ilyen érzelmeire ható, mozgósító erejű írás.

A könyv által felvetett problémák gazdagságát nehéz lenne érzékeltetni. A javaslatok felsorolása is több oldalt tenne ki. Egy kérdést a sok közül a továbblépés érdekében mégis szeretnék egy kicsit jobban kifejteni. Közvéleményünk meglepően tájékozatlan hazánk népesedési helyzetének megítélésében. Igaz, van néhány (10–15) olyan levélrészlet, amelyel közép- és felsőfokú intézményekben is tanítani lehetne. Közvéleményünk tájékoztatáságra Fekete Gyula is felfigyel úgy is, hogy könyvében a legfontosabb összefüggéseket igyekszik bemutatni, de a kérdésen elgondolkozva úgy is, hogy a „Vastagon fog a ceruza” című kis írásában (Élet és Irodalom, 1972. jan. 22.) ezért publicisztikánkat, újságíróinkat teszi felelőssé. Ahogyan rossz pincérek mindig felfelé tévednek a számlában, ahogy a rossz eladók mindig lefelé tévednek a mérésnél a súlyban, publicisztikánk általában a valóságosnál kedvezőbb adatokat közöl. A pincér és az eladó esetében ez büntetendő, az utóbbi esetben „bocsánatos bűn”. Mi ennek a magyarázata? Valóban az újságírókban van a hiba?

Először is annyi könyv, tanulmány, publicisztikai írás jelent meg az ázsiai, az afrikai, a közép-amerikai és általában a világ túlnépesedéséről, erről a valóságosan létező problémáról, hogy a népesedési vitában részt vevők jelentős része is arról van meggyőződve, hogy csak jó, ha nálunk nincs ilyen gond. Pedig mi már nagymértékben hozzájárultunk a világ túlnépesedésének fékezéséhez. Tovább bonyolítja a kérdést, hogy régebben azt, aki a népesedés ügyében emelt szót, nacionalistának bélyegezték. Még ma is, még az ideológiailag jobban képzettek körében is „gyanús” ez a téma, pedig a X. pártkongresszus határozataira, Kádár János szavaira oda kell figyelni!

Továbblépve azt hihetné az ember, hogy népesedési helyzetünknek a valóságosnál kedvezőbb színben való láttatása csak néhány ambiciózus publicista törekvése. De hiszen ők is valahonnan tájékozódnak, elsősorban nyilván a leghivatottabb tudományos intézetektől. S itt van egy sajtósági kettősség. A Központi Statisztikai Hivatal és a Népeségtudományi Intézet kiadványai rendkívül pontos, adatszzerű és hiteles képet adnak a kialakult helyzetről. Viszont ha az intézmények vezetőinek nyilatkozatait olvassuk, állásfoglalásaikat nézzük — ezek nem igazolhatók minden esetben a saját kiadványaik meglévő adataival. Így például a Magyar Hírlap március 5-i számában cikk jelent meg a gyermekgondozási segéllyel kapcsolatban. A cikket dr. Szabady Egon, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese, a Népeségtudományi Intézet igazgatója, a Demográfia című folyóirat főszerkesztője írta. Ezt olvashatjuk többek közt: „Néhány éven keresztül 13 ezrelék körüli szinten stagnált a születési arányszám, majd 1966-ban emelkedni kezdett és ez a *felfelé ívelő tendencia* folytatódott az 1960-as évek végén is.” A Központi Statisztikai Hivatal kiadványainak adatai viszont így rajzolják meg a valóságos tendenciát:

Év	A népesség száma ezer	Születés s z á m a	Halálozás	Term. szap.	Születés ezer lélekre	Halálozás	Term. szap.
1967	10 236	148 388	109 130	39 258	14,6	10,7	3,9
1968	10 275	154 419	115 354	39 065	15,1	11,2	3,9
1969	10 316	154 318	116 659	37 659	15,0	11,4	3,6
1970	10 347	151 819	120 197	31 622	14,7	11,7	3,0
1971	10 376	150 458	122 842	27 616	14,5	11,9	2,6

Az adatok értékeléséhez annyit, hogy a kismérvű népességnövekedés biztosításához évenként 180 ezer születésre lenne szükség. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy

az ötvenes évek első felének 200 ezres évjáratái is kezdenek a termékenységi korba lépni, akkor megállapíthatjuk, hogy „felfelé ívelő tendenciáról” aligha beszélhetünk. „Vastagon fog a ceruza.” Másik példámát egy kerekasztal-konferencián elhangzott tudósításból veszem. (Népszabadság, 1972. június 18.) E tanácskozáson dr. Szabady Egon, mint a kérdés kiváló és nemzetközileg is elismert szakértője realisan értékelte a népesedési helyzet súlyosságát: „...a mostani gyermekszám nem elegendő a népesség megtartására. Ilyen arányok mellett, amennyiben nem lenne közös akarat annak megváltoztatására, márpedig van — népességünk rövid idő után erőteljes csökkenésnek indulna.” Egy másik megállapítása azonban szerintem már túlságosan megnyugtató és vitatható: „...soha nem volt ilyen magas a gyermekes szülők aránya, mint manapság. 1970-ben a termékenységi korban levő házasságos nőknek csak 6—10 százaléka volt gyermektelen. Vagyis a meddők vagy egészségügyi okokból kizártak kivételével *gyakorlatilag megszűnt a gyermektelenség.*” Megfelel ez a tájékoztatás a valóságnak? Tessék elolvasni Fekete Gyula könyvét, ahol nemcsak az egészséges lelkületű, a gyermeket szerető és igénylő édesanyák és édesapák, fiatalok és nagyszülők nyilatkoznak meg, hanem szép számmal a „nem gyerekpártiak”, az „antianyák”, a „banánévők”, az „irodai tündérek” is. (Az élő magyar nyelv új fordulataiból, kifejezéseiből is ízelítőt ad ez a könyv!) De nemcsak a szubjektív és nyílt megnyilatkozások figyelmeztetnek, hanem a statisztikai kiadványok nyers számai is azt bizonyítják, hogy az egyke mellett ma már terjed az egyse is. A fentebbi idézetben szereplő megállapításokhoz először is a természetes meddőségről kell néhány szót szólni. Valóban, a francia történeti demográfiai kutatás és egy-két hazai mikrostruktúra elemzése is igazolta azt, hogy a születéskorlátozás tömegméretű jelentkezése előtt — a XVII—XVIII. században — is volt terméketlen házasság, az összes házasságok 7—9 százaléka. Ez azonban az orvostudomány mai állása szerint minimálisan, 2—3 százalékra csökkenthető, hiszen a ma házasságban élő 35—39 éves nők közül csak 5,9 *százalék*nak nem volt gyermeke. (Volt ugyan közben egy ötéves periódus, a művi abortuszok teljes tilalmának ideje. Bár tudjuk, ha jó pénzért is, de akkor is megcsinálták egyes orvosok és kuruzslók a terhességmegszakítást.) Abból, hogy a ma élő 15—49 éves nők 13,6 százalékanak nincs gyermeke (1970. évi népszámlálás, 2. részletes adatok. 98. l.), bizony nem következik az, hogy „gyakorlatilag megszűnt a gyermektelenség”. Ugyanebből a kiadványból idézve: a ma élő 20—25 évesek 31,6 *százalék*ának nincs gyermeke. Igaz, nekik még lehet, de az már szinte bizonyos, hogy amikor ez a korcsoport eléri a 35—39 évet, a gyermektelenség a mai 5,9 százaléknál sokkal nagyobb arányú lesz. Hiszen a 2 800 000 abortusz megfelelő hányadát rajtuk is végrehajtották és végrehajjták, s ezáltal lehet, hogy a 17—18. századi természetes meddőségnél is nagyobb arányú sterilitás áll elő. Még egy adatsor annak érzékeltetésére, hogy „gyakorlatilag megszűnt a gyermektelenség” gondolattal nem vigasztalhatjuk magunkat: a gyermek nélkül élő családok aránya 1949-ben 26,8 százalék; 1960-ban 30,8 százalék és 1970-ben 33,7 százalék volt.

Fekete Gyula könyvéből is az derül ki, hogy a közvélemény tájékozatlan a hazai népesedési helyzet megítélésében. De lehet-e ezen csodálkozni? Okunk van feltételezni: abban, hogy a helyzet idáig fejlődhetett, az elégtelen elemzésnek, a hiányos tájékoztatásnak is szerepe lehet.

Joggal merült fel több levélíróban és Fekete Gyulában is az a javaslat, hogy egy szélesebb körű Családvédelmi Tanácsot kellene létrehozni. A szélesebb társadalmi kontroll ebben a kérdésben is gyorsabban hozhatna megoldást. Tudjuk, hogy különböző kormányzervek már hosszabb idő óta behatóan tanulmányozzák e fontos, a nemzet jövőjét érintő problémát és teendőket. Remélhetően — ahogy dr. Szabady Egon mondta — meglesz a közös akarat a megfelelő hatású intézkedések megtételére. Ezek égető szükségességére az igényt Fekete Gyula könyvének egésze, a 736 levélíró közvetlenül vagy közvetve — mondhatjuk így — bejelentette. (*Szépirodalmi, 1972.*)

KOVÁTS ZOLTÁN